

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.41>

ВІДМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ, ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Бучківська В.Л.,

*аспірантка відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
суддя Стрийського міськрайонного суду Львівської області
ORCID: 0009-0003-5303-188X
e-mail: buchkivska@i.ua*

Бучківська В.Л. Відмежування кримінальних правопорушень, вчинених в стані сильного душевного хвилювання, від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Досліджується позиції вчених, а також положення чинного законодавства та проекту Кримінального кодексу України в частині відмежування кримінальних правопорушень, вчинених в стані сильного душевного хвилювання від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Проведений аналіз судової практики та практики правозастосування за вчинення умисних вбивств в стані сильного душевного хвилювання, матір'ю своєї новонародженої дитини та при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Визначено теоретичні підходи щодо кваліфікації діянь, вчинених в стані сильного душевного хвилювання та позиції із врахуванням судової практики щодо відмежування кримінальних правопорушень, вчинених в стані сильного душевного хвилювання від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Обґрунтовано, що для правильної кваліфікації злочинів, вчинених в стані сильного душевного хвилювання, необхідно встановити не лише ознаки складів відповідних злочинів, а й розмежувати їх від суміжних складів злочинів, оскільки від цього залежить вид та ступінь відповідальності особи за скоєне кримінальне правопорушення, а також міра покарання, яка призначається у випадку визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення.

Ключові слова: склад кримінального правопорушення, стан сильного душевного хвилювання, кримінально-правова кваліфікація, відмежування кримінальних правопорушень.

Buchkivska V.L. Distinguishing criminal offenses committed in a state of great emotional distress from related corpus delicti of criminal offenses.

The article examines the positions of scholars, as well as the provisions of current legislation and the draft Criminal Code of Ukraine in terms of distinguishing criminal offenses committed in a state of great emotional distress from related corpus delicti of criminal offenses.

The author analyzes judicial and law enforcement practice for premeditated murder in a state of great emotional distress, by a mother of her newborn child, and in case of exceeding the limits of necessary defense or in case of exceeding the measures necessary to detain the person who committed the criminal offense.

The author defines theoretical approaches to the qualification of acts committed in a state of great emotional distress and the position, taking into account the case law, on the distinguishing criminal offenses committed in a state of great emotional distress from related corpus delicti of criminal offenses.

It is substantiated that for the correct qualification of crimes committed in a state of strong mental excitement, it is necessary to establish not only the features of the corresponding crimes, but also to distinguish them from the related corpus delicti of crimes, since the type and degree of responsibility of the person for the committed criminal offense, as well as the degree, depend on this punishment, which is imposed in case of finding a person guilty of committing a criminal offense.

Key words: corpus delicti of a criminal offense, state of great emotional distress, criminal law qualification, delimitation of criminal offenses.

Постановка проблеми. Відмежування кримінальних правопорушень, вчинених в стані сильного душевного хвилювання від суміжних складів кримінальних правопорушень є важливим аспектом кримінально-правової кваліфікації, оскільки від цього залежить вид та ступінь відповідальності особи за скоєне кримінальне правопорушення, а також міра покарання, яка призначається у випадку визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення. Аналіз складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 115–118 КК України показав, що вказані склади мають як спільні, так і відмінні ознаки, що й зумовлює необхідність їх розмежування. Зокрема, від вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання слід відмежувати умисне вбивство, вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони та вбивство матір'ю новонародженої дитини. Дискусійними також залишаються питання кваліфікації тяжкого тілесного ушкодження, що призвело до смерті потерпілого, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання; заподіяння у стані сильного душевного хвилювання іншої шкоди здоров'ю, крім заподіяння тяжкого тілесного ушкодження; незакінчений замах на життя та здоров'я, вчинений в стані сильного душевного хвилювання та випадки заподіяння у стані сильного душевного хвилювання іншої шкоди, зокрема пошкодження чи знищення майна. Не менш важливими є випадки, за яких особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обставинці захисту.

Аналіз статистичних даних за 2021-2022 роки засвідчив, що у 2020 році за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст.115 КК України засуджено 4063 особи, за ст. 116 КК України – 21 особу, за ст. 117 КК України – 13 осіб, а за ст.118 КК України – 59 осіб. Натомість у 2021 році за ст. 115 КК України засуджено 318 осіб, за ст. 116 КК України – 6 осіб, за ст. 117 КК України – 7 осіб, а за ст. 118 КК України – 12 осіб. У 2022 році за ст. 115 КК України засуджено 260 осіб, за ст. 116 КК України – 5 осіб, за ст. 117 КК України – 2 осіб, а за ст. 118 КК України – 13 осіб [1].

Стан опрацювання. Питання відмежування кримінальних правопорушень, вчинених в стані сильного душевного хвилювання від суміжних складів кримінальних правопорушень не було предметом спеціального дослідження. Різні аспекти зазначеної проблематики досліджували О.В. Авраменко, А.В. Байлов, Л.П. Брич, В.М. Бурдін, М.І. Гришук, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, О.Л. Остапенко, Н.М. Плисюк, А.В. Савченко, С.І. Селецький, М.Й. Коржанський, В.В. Кузнецов та інші.

Мета статті є визначити проблемні питання, які виникають при відмежуванні кримінальних правопорушень, вчинених в стані сильного душевного хвилювання від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Кримінально-правова кваліфікація є визначальним питанням здійснення кримінального провадження, одним з основних етапів (стадій) застосування кримінально-правової норми, саме тому кваліфікація є базовим поняттям у кримінально-правовій літературі та слідчо-судовій практиці [2, с.10].

У практиці правозастосування часто трапляються випадки, коли під час кримінально-правової кваліфікації виникають ситуації, за яких різні склади злочинів характеризуються, з одного боку, низкою спільних ознак, а з іншого – ознаками, що їх відрізняють (відмінними). У теорії кримінального права такі склади злочинів прийнято називати суміжними.

Слід підтримати позицію В.О. Навроцького про те, що при конкуренції між статтями, які встановлюють відповідальність за основний, кваліфікований та привілейований склади злочинів, пріоритет мають норми, які передбачають відповідальність за привілейований склад злочину [3, с. 454].

У теорії кримінального права та судовій практиці по різному вирішуються питання відмежування кримінальних правопорушень, вчинених в стані сильного душевного хвилювання від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Насамперед, вкажемо на ознаки, які слугують підставою для розмежування складів злочинів, передбачених статтями 115 і 116 КК України. Умисне вбивство відмежовують від вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання як за об'єктивною так і суб'єктивною стороною цих злочинів. Зокрема, при кваліфікації злочину за ст. 116 КК України суспільно небезпечне діяння

ня особи спровоковане жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого.

Як приклад відсутності підстав для кваліфікації дій винного за ст.116 КК України наведемо рішення Верховного Суду від 27.09.2022 у справі № 283/1117/21 [4]. І навпаки, у справі № 930/1890/21 Верховний Суд підтвердив кваліфікацію кримінального правопорушення за ст. 116 КК України [5].

Аналізуючи норми, викладені в проєкті Кримінального Кодексу, зауважимо, що статтею 2.3.5 передбачено відповідальність за вчинення кримінального правопорушення в особливому психічному стані. Так, особливий психічний стан особи, що вчиняє кримінальне правопорушення, полягає у зниженні здатності особи повною мірою розуміти фактичні обставини своєї протиправної дії чи бездіяльності, передбачати її наслідок, якщо він визначений цим Кодексом, або керувати нею, якщо такий стан обумовлений: 1) її пологами або 2) протиправною поведінкою потерпілої людини, яка полягає у вчиненні нею щодо особи, у якої виник особливий психічний стан, або щодо іншої особи протиправних дії чи бездіяльності або приниження її честі чи гідності, за відсутності ознак правомірного захисту. Особа, яка спричинила шкоду потерпілій людині під впливом особливого психічного стану, підлягає кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 4.1.5 і 4.2.6 цього Кодексу[6].

Статтею 117 КК України передбачено привілейований склад злочину «Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини». Об'єктивна сторона аналізованого злочину характеризується діянням (позбавлення життя потерпілого), настанням суспільно небезпечного наслідку у вигляді смерті, а також причинним зв'язком між діянням та наслідком. [7, с. 285].

При кваліфікації злочинів, передбачених ст.117 КК України, суди як правило враховують особливий фізичний і психічний стан жінки під час пологів, сімейну обстановку, що склалася, матеріальне становище жінки та ін.

Як приклади можна навести вирок Зміївського районного суду Харківської області від 12.02.2015 у справі № 621/155/15-к [8], вирок Личаківського районного суду м. Львова від 07.10.2020 у справі № 463/4688/20 [9].

Аналізуючи склади злочинів, передбачених статтями 116 і 118 КК України, Н.М. Плисюк вказує на те, що вказані злочини є різновидами умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах. Цим, перш за все, визначається схожість їх об'єктивних та суб'єктивних ознак. Зближує їх обстановка, яка полягає в протиправній поведінці потерпілого. Для цих суміжних складів злочинів характерним є раптовість виникнення умислу на вбивство, відсутність проміжку часу між протиправною поведінкою потерпілого і заподіянням йому смерті. Також схожістю вказаних злочинів виступає і те, що обидва вони можуть вчинюватися винним у стані сильного душевного хвилювання. Наявність багатьох моментів, які є характерними як для умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання, так і умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони, призводить іноді до їх ототожнення на практиці [10, с. 165-166].

Так, колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Івано-Франківського апеляційного суду у вхвалі від 05.09.2022, з висновками суду першої інстанції не погодилася та вказала про те, що суд першої інстанції, встановивши, що потерпілим було застосовано суспільно небезпечне посягання до обвинуваченого та його вагітної дружини, не проаналізував сукупність досліджених доказів щодо встановлення факту перебування обвинуваченого у стані необхідної оборони та безпідставно вказав на те, що останній не потребував захисту своїх інтересів [11].

З вказаного прикладу з судової практики вбачається, що стан сильного душевного хвилювання та стан необхідної оборони не виключають один одного і при вирішенні питання про кримінально-правову кваліфікацію вчиненого діяння, за наявності для цього підстав, суди в однаковій мірі повинні дослідити питання про те, чи перебувала особа на момент вчинення кримінального правопорушення в стані сильного душевного хвилювання і чи вчинене нею діяння не містить ознак необхідної оборони або перевищення її меж.

Для прикладу слід навести випадок з судової практики, коли органом досудового розслідування дії винної особи кваліфіковано за ч. 1 ст. 115 КК України, як умисне вбивство, суд першої інстанції перекваліфікував дії винної особи з ч. 1 ст. 115 КК України на ст. 116 КК України, тобто умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, а суд апеляційної інстанції заклав провадження в справі на підставі ч. 5 ст. 36 КК України. При цьому апеляційний суд вказав, що якщо вбивство було вчинене у стані необхідної оборони з перевищенням її меж і той,

хто захищався одночасно перебував у стані фізіологічного афекту, то його дії кваліфікуються за ст. 118 КК України, тобто за більш м'яким законом, а не за ст. 116 КК України.

Вказаний висновок відповідає абзацу 1 п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 червня 1991 р. № 4 «Про практику застосування судами законодавства, яке забезпечує право на необхідну оборону від суспільно небезпечних посягань». Проте постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1 «Про судову практику у справах про необхідну оборону» та Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» відповідних положень не містять.

На наведені обставини звертав увагу О.В. Авраменко, вказуючи, зокрема про те, що для розмежування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, та умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони необхідно враховувати насамперед мотивацію діянь суб'єкта. На відміну від перевищення меж необхідної оборони, вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, характеризується тим, що протиправні дії потерпілого є більш суспільно небезпечними, ніж при перевищенні меж необхідної оборони [12, с. 204].

Наголошує на цьому також М.І. Мельник, вказуючи, що мотивація дій винного при перевищенні меж необхідної оборони має бути головним чином зумовлена захистом від суспільно небезпечного посягання охоронюваних законом прав та інтересів [13, с. 287].

У цьому контексті слушною видається позиція О.В. Навроцького про те, що при конкуренції привілеюючих ознак між собою, перевагу слід віддати нормі, яка встановлює найбільш привілейований вид злочину. Таке рішення обґрунтовується звичайно тим, що наявність кількох привілеюючих ознак не повинна погіршувати становище особи, порівняно з тим, коли має місце лише одна із них [3, с. 457].

Аналогічної позиції дотримуються С.І. Селецький [14, с. 38] та В.В. Кузнєцов і А.В. Савченко [15, с. 197], вказуючи на те, що, якщо вбивство було вчинене в стані необхідної оборони з перевищенням її меж і той, хто захищався, перебував у стані фізіологічного афекту, то дії винного кваліфікуються за ст. 118 КК України, тобто за більш м'яким законом, а не за ст. 116 КК України.

Щодо обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння, слід наголосити, що частиною 4 статті 36 КК України визначено, що особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту.

Як приклад сильного душевного хвилювання, викликаного суспільно небезпечним посяганням, коли особа не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання та обстановці захисту слід навести вирок Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 17.09.2018 у справі № 446/244/14-к [16].

До аналогічних висновків прийшов суд у справі № 439/874/18, визнавши обвинуваченого невинуватим у пред'явленому обвинуваченні за ч. 2 ст. 125 КК України та виправдавши на підставі п. 3 ч. 1 ст. 373 КПК України у зв'язку з недоведеністю в діянні обвинуваченого складу кримінального правопорушення [17].

Дискусійним в науці та судовій практиці залишається питання кримінально-правової кваліфікації умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, заподіяного в стані сильного душевного хвилювання.

На наш погляд, складність проблеми, очевидно полягає у тому, що стаття 116 КК України передбачає відповідальність за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, а стаття 123 КК України передбачає відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, тобто у Кримінальному кодексі України відсутня спеціальна норма, яка б передбачала відповідальність за таке діяння.

Досліджуючи вказану проблему, яка доволі часто виникає у судовій практиці, О.В. Авраменко, не погоджуючись з тезою про те, що кваліфікація дій винної особи, яка заподіяла тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого в стані сильного душевного хвилювання повинна відбуватись за сукупністю злочинів, вказував на те, що у випадку заподіяння у стані сильного душевного хвилювання тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, діяння повинно бути кваліфіковано лише за ст. 123 КК України [12, с. 204].

Як приклади перекваліфікації дій винної особи з ч. 2 ст. 121 КК України на ст. 116 КК України слід навести вирок Ратнівського районного суду Волинської області від 02.08.2019 та вирок Загородського районного суду м. Запоріжжя від 06.02. 2017 [18; 19].

Окремої уваги заслуговує справа №662/729/19, у якій Верховний Суд при вирішенні питання про кваліфікацію дій винної особи вказав, що обов'язковою умовою кваліфікації дій за статтями 116, 123 КК України є доведення такого стану сильного душевного хвилювання засобами процесуального доказування [20].

Щодо спричинення іншої шкоди здоров'ю у стані сильного душевного хвилювання, то в даному випадку слушною слід вважати позицію М.Й. Коржанського, який вказував, що не можна встановлювати кримінальну відповідальність за заподіяння середньої тяжкості тілесного ушкодження в стані фізіологічного афекту. Вчений звертав увагу на те, що не можна не враховувати того, що таке побиття вчинюється у відповідь на протиправне насильство чи тяжку образу [21, с. 56].

Однак наведене не свідчить, що стан сильного душевного хвилювання не може бути враховано, як обставину, що пом'якшує покарання при кваліфікації діянь за ст. 122 КК України. Так, вироком Сторожинецького районного суду Чернівецької області від 04.03.2022 обвинуваченій за ч. 1 ст. 122 КК України призначено покарання у виді арешту та враховано, як пом'якшуючу обставину вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними діями потерпілого, а саме що потерпілий проник до володіння обвинуваченої [22].

Щодо знищення чи пошкодження чужого майна чи вчинення іншого злочину щодо особи, яка не спровокувала виникнення такого стану своєю протизаконною чи протиправною поведінкою, то повністю погоджуємося з думкою О.В. Авраменко про те, що такі діяння слід кваліфікувати на загальних підставах, а стан сильного душевного хвилювання необхідно враховувати, як обставину, що пом'якшує покарання [12, с. 221].

Дискусійним в юридичній науці залишається також питання кваліфікації незакінченого посягання на життя і здоров'я особи, вчиненого у стані сильного душевного хвилювання.

На неможливість замаху щодо злочинів, які вчиняються у стані сильного душевного хвилювання – ст.ст. 116, 123 КК України вказує В.О. Навроцький. Вчений вважає, що вчиняючи таке посягання, особа прагне розправитися з тим, хто застосував протизаконне насильство, систематично знущався або вчинив тяжку образу. Відповідальність при вчиненні посягань у стані сильного душевного хвилювання настає не за бажану (як це має місце при замаху), а за фактично заподіяну шкоду [3, с. 127].

У монографії «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання» В.М. Бурдін зазначає, що замах на злочин, як це впливає із ч. 1 ст. 15 КК, можливий лише з прямим умислом.

На наш погляд такі злочини, як умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, а також умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання можуть бути вчинені, як з прямим, так і з непрямым умислом [23, с. 136].

Для прикладу наведено судові рішення, згідно з якими дії винних осіб кваліфіковано за ч. 2 та ч. 3 ст. 15, ст. 116 КК України (вирок Личаківського районного суду Львівської області від 18.12.2020 у справі № 445/1128/18 [24] та вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 15.11.2017 у справі № 539/2458/17 [25]).

Висновки. Підводячи підсумок зазначимо, що для правильної кваліфікації злочинів, вчинених в стані сильного душевного хвилювання, необхідно встановити не лише ознаки складів відповідних злочинів, а й розмежувати їх від суміжних складів злочинів, оскільки від цього залежить вид та ступінь відповідальності особи за скоєне кримінальне правопорушення, а також міра покарання, яка призначається у випадку визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення. Правильне розмежування суміжних складів злочину має важливе значення для досягнення основних завдань кримінального судочинства, з тим, щоб кожен невинуватий був виправданий судом, а кожен винуватий був засуджений до справедливого покарання, за злочин, який він вчинив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/>.
2. Ус О.В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. – 368 с.

3. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
4. Постанова Верховного Суду від 27.09.2022 (справа № 283/1117/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106454437> (дата звернення: 31.10.2023).
5. Постанова Верховного Суду від 29.06.2023 (справа № 930/1890/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112030524> (дата звернення: 31.10.2023).
6. Контрольний текст проєкту Кримінального Кодексу України станом на 14.10.2023. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/10/15/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-14-10-2023.pdf>.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавроюка. Київ: Кантон, А.С.К., 2013. 1104 с.
8. Вирок Зміївського районного суду Харківської області від 12.02.2015 (справа № 621/155/15-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/42676351> (дата звернення: 31.10.2023).
9. Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 07.10.2020 (справа № 463/4688/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92055490> (дата звернення: 31.10.2023).
10. Плисюк Н.М. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця за кримінальним правом України: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 231 с.
11. Ухвала колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Івано-Франківського апеляційного суду в ухвалі від 05.09.2022 (справа № 351/683/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106137354> (дата звернення: 31.10.2023).
12. Авраменко О.В. Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 244 с.
13. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України /За ред.. М.І. Мельника, М.І. Хавроюка. 7-ме вид., переробл. та доповн. К.: Юридична думка. 2010. 1236 с.
14. Селецький С.І. Кримінальне право України. Особлива частина: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 504 с.
15. Кузнецов В.В. Теорія кваліфікації злочинів: Підручник / В.В. Кузнецов, А.В. Савченко (2-е вид., перероб.); За заг. ред.. професорів Є.М. Мойсеєва та О.М. Джузи, наук. ред.. к.ю.н., доц. І.А. Вартилецька. К.: КНТ, 2007. – 300 с.
16. Вирок Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 17.09.2018 (справа № 446/244/14-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76495927> (дата звернення: 31.10.2023).
17. Вирок Бузького районного суду Львівської області від 12.12.2018 (справа № 439/874/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78498418> (дата звернення: 31.10.2023).
18. Вирок Ратнівського районного суду Волинської області від 02.08.2019 (справа № 166/725/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83403957> (дата звернення: 31.10.2023).
19. Вирок Заводського районного суду м.Запоріжжя від 06 лютого 2017 року (справа № 332/3428/14-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64526412> (дата звернення: 31.10.2023).
20. Постанова Верховного Суду від 16.02.2022 (справа № 662/729/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103466918> (дата звернення: 31.10.2023).
21. Коржанський М.Й. Проблеми кримінального права: монографія. Д.: Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ, 2003 200 с.
22. Вирок Сторожинецького районного суду Чернівецької області від 04.03.2022 (справа № 713/1073/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103609131> (дата звернення: 31.10.2023).
23. Бурдін В. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: монографія. Львів: ПАІС, 2006. 200 с.
24. Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 18.12.2020 (справа № 445/1128/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93650079> (дата звернення: 31.10.2023).
25. Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 15.11.2017 (справа № 539/2458/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70241047> (дата звернення: 31.10.2023).